

YTTRANDE

Dnr
Ju2018/04195/L5

2019-05-28

JUSTITIEDEPARTEMENTET
103 33 Stockholm

Betänkandet SOU 2018:69 angående ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet

Sammanfattning

Föreningen Varken Hora eller kuvad (VHEK) anser att ny lagstiftning för hedersrelaterat våld och förtryck måste till så snart som möjligt och att resurser, kunskap och kompetens snarast bör tillföras rättsväsendet och berörda myndigheter så att effektivare åtgärder mot hedersrelaterad brottslighet kommer till stånd. En särskild brottsrubricering bör utredas för hedersrelaterad brottslighet eftersom den på flera sätt skiljer sig från andra typer av brott. Ett hedersmotiv som straffskärpningsgrund bör då kunna kopplas till en sådan brottsrubricering. En i vissa avseenden bredare definition av hedersrelaterad brottslighet bör övervägas, formuleras och införas i en kommande lagtext. Hedersnormer kan utgöra del av ett brett spektrum av allvarlig brottslighet såsom mord, gängkriminalitet, fridskränkning, etc. Morden på s. k. "balkongflickor" är ett flagrant exempel. Att inrätta en kommission med uppdrag att granska de fall av så kallade "balkongflickor" och kartläggningar av detta bredare spektrum behövs.

I stort stöder VHEK utredningens förslag kring tvångsäktenskap, barnäktenskap, könsstympning, utreseförbud och passåterkallelse liksom förslagen till ökad samverkan mellan myndigheter. VHEK anser att det därtill bör utredas hur s.k. uppfostringsresor och hedersrelaterat förtryck i vardagen bäst kan förhindras med hänvisning till bl. a. Barnkonventionen. Tvång att stanna kvar i ett äktenskap ska också kunna straffbeläggas och bör utredas. I likhet med exempelvis kvinnofridsbrott och hatbrott, där siffror finns trots stora mörkertal, bör också kartläggningar, statistik och forskning kring hedersrelaterad brottslighet prioriteras och utvecklas så snart som möjligt.

1. Grunder för VHEK:s yttrande

Vår politiska och religiöst obundna förening *Varken Hora eller Kuvad (VHEK)* har alltsedan starten 2005 som ett av sina främsta mål haft att organisera och på alla sätt motverka rasism, hedersrelaterat våld och förtryck. Grunden för föreningens arbete vilar på demokrati och mänskliga rättigheter, inte minst kvinnors rättigheter. Föreningen har vuxit genom åren och är nu etablerad på flera orter ute i landet, där den finns som VHEK-Stockholm, VHEK-Skåne, VHEK-Väst, VHEK-Östergötland och VHEK-Uppsala. Föreningen har ett brett kontaktnät och omfattar målgrupper tvärs igenom det svenska samhället, alltifrån centrala beslutsfattare till utrikesfödda unga kvinnor och män i förorter. VHEK arbetar med information och utbildning i skolor, på seminarier och i workshops. Det sker tillsammans med skolungdomar både i grupp och enskilt och inte minst med VHEK:s ordförande Amineh Kakabaveh, som är ute i skolor och föreläser, utbildar och skapar opinion över hela landet för att motverka hedersnormer, hedersrelaterat våld och förtryck.

Sedan lång tid har en utgångspunkt i VHEK:s arbete varit handboken *Respektguiden*, som i uppdaterade upplagor upplyser och ger råd om tvångsäktenskap, barnäktenskap, polygami, hedersrelaterat våld och könsstympning. Under 2016 och 2017 har VHEK också gjort två kartläggningar kring ungdomars utsatthet, "1100" och "1200", en i Stockholm och en i Göteborg (se VHEK:s hemsida).

Utredningen om hedersrelaterad brottslighet behandlar centrala frågor för VHEK. Vi anser att ny lagstiftning och en fungerande definition av hedersrelaterat våld och förtryck måste till så snart som möjligt och att resurser, kunskap och kompetens snarast tillförs rättsväsende och berörda myndigheter så att effektivare åtgärder mot hedersrelaterad brottslighet kommer till stånd. Signalvärdet ut i samhället av en tydlig och klar lagstiftning blir betydande tror vi, vilket i sin tur kommer att ge bättre grund för både ingripanden och effektivare insatser.

Ny lagstiftning behöver införas så snart som möjligt. Samtidigt ser det ut som vissa frågor i utredningen behöver granskas och utredas vidare då frågan om hur lagstiftningen ska utformas är av avgörande betydelse.

2. En särskild brottsrubricering för den hedersrelaterade brottsligheten

Vi vill börja med en att ge en större och bredare bild av sammanhanget och understryka att tvångsäktenskap, barnäktenskap och könsstympning, som är det som utredningen lyfter fram, endast utgör en del av den hedersrelaterade brottsligheten. Som framgår av de kartläggningar som har gjorts, bland annat i "Gift mot sin vilja" 2009 och VHEK:s båda kartläggningar "1100" och "1200", har 70 000 unga endast ett begränsat val när det gäller äktenskap, som inte sällan arrangeras eller sker under tvång, och rätten för unga flickors att bestämma över sitt eget liv och över sin kropp lider av allvarliga begränsningar. Hur normerna slår mot utrikesfödda *vuxna* kvinnor som blivit osynliggjorda i samhället vet vi inte mycket om. Där behövs kartläggningar. Mörkertalen för hela detta område är hur som helst mycket stora. Vi återkommer nedan till andra typer av hedersrelaterade brott som inte har kartlagts och där kunskap och resurser behöver tas fram. De så kallade "balkongflickorna" tillhör exempelvis en kategori av allvarliga, hedersrelaterade brott som måste få en mycket skarpare genomlysning

VHEK anser att en särskild brottsrubricering bör införas i lagstiftningen. I utredningen föreslås dock enbart att en särskild *straffskärpningsgrund för brott med hedersmotiv* införs. Vi anser att det dessutom bör införas *en särskild brottsrubricering för hedersrelaterad brottslighet efter att den frågan har utretts vidare*. Riksdagen har 2017/18 också uttalat sig för båda. I utredningen sägs kortfattat, att införandet av ett särskilt hedersbrott ligger utanför ramen för uppdraget och i sådant fall bör bli föremål för överväganden; dessutom sägs att en särskild brottsrubrik riskerar att överlappa de grova fridskränkingsbrotten.

Hedersnormer och hedersbrottslighet härstammar från sedvänjor som åtminstone numer inte råder i Sverige. Men det finns nu ansevliga grupper av människor i landet med normer som, så länge de får fortgå, står i strid med svensk lag, mot grundläggande värderingar om demokrati och mänskliga rättigheter (särskilt unga kvinnors och barns rättigheter enligt barnkonventionen) och mot allmänt rättsmedvetande. Barnäktenskap, tvångsgifte, arrangerade äktenskap och könsstympning skulle till exempel aldrig accepteras av majoritetsbefolkningen. Även om det finns en del gemensamt med till exempel mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer, vilket förekommer inom alla samhällsgrupper, skiljer

sig denna typ av brottslighet på några avgörande sätt från t ex brott mot kvinnofridslagstiftningen och förtjänar därför en egen brottsrubricering.

De sätt som hedersbrottslighet avviker på är för det första att de inblandade består av fler än en förövare och att det finns en krets, som kan vara familj, släkt, (tro-)samfund, grupper och klaner som är delaktiga och där kretsen till och med kan vara bredare än i den definition av "heder" som finns på ss. 12 och 72 i utredningen. Detta gäller även om personerna som utgör själva gärningen inte är fler än en eller två. (Utredningen hänvisar till en definition från Åklagarmyndigheten: "Kännetecknande är att individens intresse anses vara underordnat familjens, att individens handlingar anses påverka hela familjens anseende och att individens sexualitet är hela familjens angelägenhet. Till normerna hör bl. a. uppfattningen att familjens eller släktens eller släktens rykte och anseende är avhängigt kvinnliga familjemedlemmarnas kyskhet och oskuld samt deras faktiska och påstådda beteende i förhållande till dessa ideal.")

För det andra är det inte säkert att ett begrepp som "heder" används inom gruppen, släkten, familjen, klanen eller (tro-)samfundet (vilka också bör inkluderas här) för att beteckna det som pågår. Detta gäller både offer och förövare. Hedernormer och förtryck är djupt invävda i klanens, det religiösa samfundets eller familjens sätt att leva, är ofta normaliserade, och antingen inte alls formulerade eller i många fall formulerade på annat sätt, även om våldet och förtrycket i högsta grad är en upplevd verklighet för både gärningspersoner och offer.

Därför blir det svårt att definiera sådana brott enbart utifrån begreppet heder, som det står i utredningen. Det som gör hedersbrottslighet särskilt klandervärd när det gäller sådant som barnäktenskap och könsstympning (och andra typer av brott med länkar till heder, se nedan) är att individen underordnas familjens, släktens, klanens eller (tro-)samfundets intressen och att denna individ på så sätt i ännu högre grad blir utsatt och/eller kränkt än vid andra brott av liknande slag, såsom t ex kvinnofridsbrott och barnmisshandel. Det avgörande är alltså här hur utsatt (eller utstött) brottsoffret blir under sådana omständigheter jämfört med andra typer av brott.

Vi anser att en i dessa avseenden en bredare eller tydligare definition av hedersbrottslighet bör övervägas, formuleras samt också *införas* i en kommande lagtext.

Även om alltså barnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning är mycket allvarliga former av brottslighet utgör de enbart en del av den hedersrelaterade problematiken. För att kunna ringa in och lagföra *andra typer av allvarlig brottslighet*, som helt eller delvis begås i hederns namn, men vilka inte mer än omnämns i själva utredningen, anser VHEK liksom utredningen att ett *hedersmotiv* bör finnas med i lagstiftningen tillsammans med en senare brottsrubricering för hedersrelaterad brottslighet. Hedersnormer kan vara del av ett brett spektrum av allvarlig brottslighet såsom mord, fridskränkning, misshandel, hat, tvång, ofredande och olaga förföljelse, sannolikt också gängkriminalitet. Ett flagrant exempel som vi särskilt vill lyfta fram är morderna på så kallade "balkongflickor", där kunskap och resurser behövs för att sätta in dem i sitt hedersrelaterade sammanhang och få gärningspersonerna lagförda. Men ett sådant bredare spektrum av hedersrelaterad brottslighet finns ännu inte kartlagt. I en utredning från 2018 som gjorts av Örebro Universitet kring de tre städerna Göteborg, Malmö och Stockholm, sägs exempelvis att pojkars våldsbenägenhet - och i denna mening utsatthet för hedersnormer – synliggörs när man studerar hederskontexter och

andra slutna grupper i samhället. Därför behövs kartläggningar och statistik över hedersrelaterad brottslighet, vilket vi återkommer till nedan.

3. Tvångsäktenskap, barnäktenskap och könsstympning, etc.

VHEK stöder utredningens förslag att i lagstiftningen införa *ett särskilt barnäktenskapsbrott* och att kravet på tvång och utsatt belägenhet vid brott som riktar sig mot barn tas bort. Det är alltså den som ska straffas, som i en vidare mening *tillåter* att ett barn ingår äktenskap, äktenskapsliknande former (som här genomgående liksom i utredningen likställs med äktenskap).

4. Resurser, kunskap, kompetens och samverkan mellan myndigheter

Som vi tidigare har anfört anser vi det vara av central betydelse att en tydlig rubricering för hedersrelaterad brottslighet förs in i lagstiftningen. Det är inte minst en viktig utgångspunkt och en tydlig markering när det gäller att tillföra resurser till berörda myndigheter, som då får bättre möjligheter både att effektivisera sina insatser och att samverka med varandra vid behov.

VHEK stöder även förslaget att *utreseförbud* ska kunna utfärdas för att inskränka möjligheterna att föra ut barn ur landet, och också förslaget att *passhinder* och *passåterkallelse* ska kunna införas för barn som riskerar äktenskap eller könsstympning. VHEK menar att dessa åtgärder även ska vara möjliga att vidta för att skydda barn mot uppfostringsresor. Dock anser vi att straffet *inte* ska kunna begränsas till böter för den som trots utreseförbud för ut ett barn ur landet. Böter är inte avskräckande nog för att avhålla någon från att föra bort ett barn. Fängelse bör vara den enda möjliga påföljden.

Utredningen föreslår vidare en närmare samverkan i fasta och strukturerade former mellan *Skolverket*, *Socialstyrelsen* och *Utrikesdepartementet*. Utredningens förslag anser vi här vara bra.

Utredarna lyfter fram den norska modellen med särskilda integreringsrådgivare inom utrikesförvaltningen som lokaliseras på svenska ambassader i utlandet. I betänkandet framhålls att "[s]atsningen inom familjekonfliktområdet med fokus på frågor om barn- och tvångsäktenskap för åren 2018-2020 bör utvärderas för att undersöka att om en permanent ordning med tjänstemän specialiserade inom frågor om bl.a. barn- och tvångsäktenskap men även könsstympning (motsvarande de norska integreringsrådgivarna) bör införas inom utrikesförvaltningen. Vidare bör det uppmärksammas att kommuner och andra har ett visst utrymme att använda sig av ekonomiska åtgärder för att verka för att personer som har förts utomlands återförs till Sverige." Utöver vad vi skriver om behovet av ett förbud mot uppfostringsresor om vikten att också beivra tvingadet till uppfostringsresor (se nedan), så vill VHEK inskräpa behovet av att den nämnda utvärderingen uttryckligen ska ha som syfte att ge förslag till en permanent struktur inom utrikesförvaltningen liknande den norska modellen.

Utöver vad som ovan skrivits om vikten att också beivra tvingade Redan före utredningen presenterade sitt slutbetänkande hade VHEK:s ordförande på Expressens debattsida redovisat statistik över hur få av anmälningarna som berör de nya straffbestämmelserna om

äktenskapstvång och tvingande till äktenskapsresa som lett fram till åtal (Expressen 2018 05 27). Polis och åklagares svårigheter att utreda dessa brott har på ett fördjupat sätt beskrivits i utredningens bilagor.

Utredarna beskriver ett pågående utvecklingsarbete inom rättsvårdande myndigheter som också VHEK ställer sig positiva till.

Polismyndigheten arbetar med en handlingsplan där det bland annat ingår att etablera ett kompetenscentrum mot hedersrelaterade brott, kompetensteam och arbetsgrupper samt ta fram metodstöd i samarbete med Åklagarmyndigheten.

Utredningen föreslår att Åklagarmyndigheten koncentrerar anmälningar om äktenskapstvång, vilseledande till äktenskapsresa och könsstympning till sex allmänna åklagarkammare och till särskilda åklagare där för att skapa en specialisering som kan täcka in olika delar av landet. Dessutom föreslås ett kompetensnätverk för de specialiserade åklagarna, som då också kan samverka med polisen. Enligt utredningen utreder polisen också behovet av en *hedersmarkering* för att underlätta styrkande av hedersmotiv.

Med hänvisning till bland annat Barnkonventionen som inom kort blir svensk lag anser vi dessutom att det bör utredas hur s.k. *uppfostningsresor*, där barn förs ut från Sverige i uppfostningssyfte. Sådana uppfostningsresor innebär att barnen får sin rörelsefrihet

begränsad och uppfostras enligt hedersnormer.

Vi stöder förslaget att bestämmelserna om *människohandel* med dess strängare straffskala, som involverar sådant som människorov, olaga frihetsberövande och människoexploatering, bör göras tydligare så att de beaktas av polis och åklagare vid äktenskapstvång eller vilseledande till tvångsäktenskapsresa

Utredningen föreslår vidare en närmare samverkan i fasta och strukturerade former mellan *Skolverket*, *Socialstyrelsen* och *Utrikesdepartementet*. I det sammanhanget vill vi framhålla att det behövs rak och tydlig undervisning som integrerats i skolans läroplaner om vad hedersrelaterat våld och förtyck innebär så att unga ges ökad möjlighet att träffa egna val. Både utbildning och samverkan är viktiga bl. a. för att motverka och förhindra att barn faktiskt förs ut ur landet för att giftas bort eller könsstympas vilket är viktigt också med hänsyn till de stora svårigheter som beskrivs i utredningen att få hem barnen igen.

Utredningens förslag anser vi här vara bra.

5. Behov av ytterligare lagstiftning

Utöver dessa utvecklingsinsatser vill VHEK lyfta ett krav som vår organisation som vi drivit i flera år och som handlar om att inrätta en kommission med uppdrag att granska de fall av så kallade "balkongflickor". Detta handlar om ett okänt flertal flickor och kvinnor som med stor sannolikhet på grund av hedersrelaterade motiv har bragts om livet, men där dödsfallen många gånger inte ens har utretts som ett brott. En sådan kommission ska ges i direktiv att undersöka eventuella brister i polisutredningar, rättsmedicinska och kriminaltekniska utredningar mm. Syftet måste vara att utreda eventuella systematiska brister i utredningsarbetet. För så vitt kriskommissionens arbete skulle medföra att

förundersökningar om brott kan startas eller återupptas ska dessa självfallet och i enlighet med rättegångsbalken ledas av åklagare eller annan förundersökningsledare.

VHEK anser vidare att också *tvång att stanna kvar i ett äktenskap* ska kunna straffbeläggas och därför bör utredas vidare. Att någon tvingas stanna kvar i äktenskap står inte i överensstämmelse med svenskt rättsmedvetande, särskilt inte om det enbart är kvinnan som inte tillåts skilja sig. I hederskulturer är det tabubelagt för en kvinna att vara frånskild, eftersom hon drar skam över familjen, den vidare gruppen eller släkten. Hon kan också vara hårt bunden vid äktenskapet på grund av hemgift eller brudköp som betalats vid giftermålets ingående. Vi anser att förövare också här ska kunna straffbeläggas. Svårigheter finns att ringa in förövarna, men problematiken liknar ändå den i andra hederskontexter med en bredare grupp delaktiga och ett mindre antal direkt inblandade gärningspersoner. Lagstiftning på detta område skulle sända ett budskap ut i samhället om att sådant tvång inte kan accepteras i en sekulär rättstat. I utredningen sägs att ett bättre verktyg än lagstiftning vore att stoppa bidrag till trossamfund som inte medverkar till skilsmässa. Vi anser likaså att sådana trossamfund inte ska få bidrag men också att lagstiftning behövs. – Och, ska det tilläggas här, vi anser att bidrag inte heller ska gå till trossamfund eller etniska föreningar som inte tar avstånd från hedersrelaterat våld och förtryck, inte respekterar kvinnors mänskliga rättigheter, hbtq-personers rättigheter eller inte tillåter kvinnliga, imamer och präster.

VHEK är angelägna om att det upprättas statistik för hedersrelaterad brottslighet.

Hedersbrottslighet omfattar ju såsom utredningen själv framhåller inte enbart barnäktenskap, äktenskapstvång och könsstympning utan kan gälla för andra allvarliga slag av brottslighet. Den ”hedersmarkering” som diskuteras inom polisen bör kunna användas som ett första steg i en utveckling som kan förfinas och utvecklas i kartläggningar och statistik. Inte heller andra allvarliga typer av brott har någon helt säker statistik, vilket inte är ett argument mot att ringa in och så långt det går få grepp om omfattningen av t ex våldtäkter, ofredanden och barnmisshandel, där stora mörkertal finns. Vi anser därför att kartläggningar och statistik så snart som möjligt måste utvecklas för hedersrelaterad brottslighet i dess vida bemärkelse och i likhet med till exempel kvinnofridsbrott och hatbrott, där siffror finns trots mörkertal och andra osäkerheter. Utan detta är det svårt att på ordentlig grund diskutera effektiva åtgärder mot hedersrelaterad brottslighet i vårt land. Sammanfattningsvis anser vi att forskning bör prioriteras på området.

Amineh Kakabaveh
Ordförande i föreningen Varken Hora eller Kuvad